

Trafikministeriet

Indholdsfortegnelse

- Forord
- Forundersøgelser
- Skitseprojektering
- Ekspropriationskommissionens almindelige prøvelse af projektet
- Liniebesigtigelse
- Besigtigelsesmateriale
- Detailbesigtigelse
- Ekspropriation
- Taksation
- Sagens berammelse
- Erstatningens udbetaling mv.
- Anlæg
- Matrikulær berigtigelse/aflevering til drift
- Bilag 1 - Fasemodel for gennemførelse af større statslige vejanlæg

Forord

Denne vejledning er udarbejdet på grundlag af et oplæg fra udvalget om forbedret information mv. af borgere i forbindelse med gennemførelse af større anlægsprojekter i tilknytning til udvalgets betænkning af april 1998.

Formålet med vejledningen er at forbedre processen for de borgere, der berøres af større anlægsprojekter og ekspropriationer hertil. Vejledningen retter sig primært mod de myndigheder m.fl., der er involveret i anlægs- og ekspropriationsprocessen i forbindelse med gennemførelsen af større anlæg i statsligt regi. Det vil sige statslige anlægsmyndigheder og selskaber, ekspropriationskommissioner, takserende myndigheder og ledende landinspektører. En række af vejledningens anbefalinger vil dog også kunne anvendes i forbindelse med gennemførelsen af amtskommunale og kommunale anlæg.

De faktiske forhold omkring gennemførelsen af et anlægsarbejde kan være meget forskellige. Det er derfor på mange punkter vanskeligt gennem lovgivning eller anden regelfastsættelse at fastsætte bindende bestemmelser, der skal dække de forskellige situationer. I mange tilfælde vil en tilfredsstillende behandling af borgeren i højere grad bero på holdningen hos de ansvarlige og på, hvorledes opgaverne gribes an i praksis.

Det er derfor ikke hensigten med vejledningen at fastsætte bindende regler eller regler, der nødvendigvis bør følges i alle situationer. Hensigten er derimod, at vejledningen skal kunne tjene som inspirationskilde, støtte og checkliste for de politikere og embedsmænd, der arbejder med disse ting.

Vejledningen er opbygget således, at de enkelte afsnit retter sig mod de forskellige faser, som et

større statsligt anlægsprojekt normalt gennemløber. De anvisninger, som er indeholdt i vejledningen, bør dog også kunne lægges til grund ved andre anlægsprojekter. I bilag 1 er vist den fasemodel, der typisk følges ved gennemførelsen af større statslige vejanlæg.

Udvalget har forudsat, at vejledningen løbende skal påvirkes af de erfaringer, der gøres i forbindelse med gennemførelse af anlægsarbejder og ekspropriationer hertil, samt af samfundsudviklingen i øvrigt. Udvalget har derfor forudsat, at vejledningen med jævne mellemrum revideres.

Forundersøgelser

Fase	Forundersøgelser
<i>Borgerinddragelse</i>	Det er forudsat, at anlægsmyndigheden , i de faser der går forud for den egentlige beslutningsfase om et givent projekt, sørger for, at borgerne og interesseorganisationerne inddrages i processen. Det kan ske ved offentlige høringer, der giver mulighed for at komme med skriftlige kommentarer, eller ved borgermøder eller lign. For nye statslige anlæg, der udføres af henholdsvis Vejdirektoratet og Banestyrelsen, vil der blive fastsat særlige procedureregler for inddragelse af offentligheden.
<i>Kommunikationsstrategi</i>	Anlægsmyndigheden må sikre en klar og ledelsesforankret kommunikationsstrategi i hele projektets løbetid. Strategien skal sikre borgerne en åben og tilgængelig samt konsistent og vedvarende kommunikation om projektet fra første dag og hele vejen igennem. Anlægsmyndigheden skal på ethvert tidspunkt kunne dokumentere sin kommunikationsstrategi og de konkrete kommunikationsaktiviteter.
<i>Informationsmateriale</i>	Anlægsmyndigheden skal i den forbindelse sørge for, at borgerne og interesseorganisationerne får nødvendig information med henblik på at vurdere, hvilken betydning – positiv eller negativ – projektet kan få for dem som almindelige borgere og brugere af den offentlige infrastruktur eller for de almene interesser, de varetager. Informationsmaterialet skal være overskueligt og forståeligt, så det giver borgere og interesseorganisationer et reelt grundlag for at deltage i debatten. Materialet bør ikke indeholde et for detaljeret kortmateriale, som kan sætte fokus på konkrete ejendomme.
<i>En kommunikationskanal</i>	Borgerne skelner ikke mellem forskellige offentlige instanser og har ikke forståelse for, at f.eks. én statslig myndighed ikke kan eller vil informere om et spørgsmål, fordi det er en anden statslig myndigheds eller kommunens "bord", uanset at det kan have relation til projektet. Anlægsmyndigheden må derfor sikre, at projektet overføres borgerne håndteres gennem én kanal, nemlig anlægsmyndigheden, også selv om der indgår problemstillinger, der hører under andre myndigheder. Disse andre myndigheder skal dog naturligvis foretage lovpåkrævede høringer og besvare konkrete henvendelse fra borgerne inden for deres områder.
<i>Opsøgende informationsvirksomhed</i>	Anlægsmyndigheden skal være opsøgende og f.eks. gennem avisannoncer invitere interessenter til at kunne modtage information. Ønsker om information skal imødekommes og kommunikation tilrettelægges bedst muligt til den enkelte målgruppe.
<i>Lokal repræsentation – ægte dialog</i>	Anlægsmyndigheden bør repræsenteres også på lokalt niveau, evt. ved oprettelse af et informationskontor. Kommunikationen skal så vidt muligt baseres på direkte personlig kontakt og ægte dialog. Projektvejers repræsentanter skal repræsentere projektet fuldt og helt og forklare dets ideologi/grundtanker overfor borgerne.
<i>Hvad er til debat?</i>	Anlægsmyndigheden skal sikre, at det på ethvert stadium klargøres, hvad det er, der er til debat. Det må således gøres klart, · hvilke forudsætninger der ligger fast, og som det derfor ikke nytter at komme med indsigelser imod, · hvad der skal besluttes i den aktuelle fase, og som man derfor må fremsætte sine bemærkninger til nu, hvis der skal tages hensyn til dem, · hvad der evt. først skal besluttes i en senere fase, og som det derfor er for tidligt at diskutere. Herudover skal der informeres om den videre procedure, herunder tidsplanen for projektets videre forløb.
<i>Løbende rapportering</i>	Efter hver høringsrunde eller hvert møde bør anlægsmyndigheden udarbejde en rapport, som redegør for de ændringer, som er sket ud fra de fremkomne indlæg, samt en begrundelse i det omfang de fremkomne ønsker ikke er imødekommet. Borgere og interesseorganisationer bør informeres om, at en sådan rapport vil blive udarbejdet. De, der er fremkommet med skriftlige indlæg, bør automatisk få rapporten tilsendt. Andre interesserede bør kunne få den tilsendt efter begæring, eller i det omfang anlægsmyndigheden i øvrigt er bekendt med deres interesse for sagen. Alle bør have mulighed for at komme på en mailingliste for fremtidig information om projektet.
<i>Løbende orientering</i>	Hvis beslutningsprocessen trækker ud, bør anlægsmyndigheden løbende orientere borgere og interesseorganisationer om status.
<i>Internet</i>	Anlægsmyndigheden kan eventuelt orientere løbende om status for projektet på en opdateret hjemmeside eller lignende via internettet.
<i>Endelig rapport</i>	Den rapport, der udarbejdes som afslutning på undersøgelsen, skal af anlægsmyndigheden sendes til høring ikke blot i amter og kommuner, men også til de interesseorganisationer, der deltager i debatten. Rapporten må også gøres tilgængelig for borgerne, og borgerne skal have mulighed for at rekvirere rapporten. Ved afrapporteringen til de politiske beslutningstagere bør der redegøres for de synspunkter, der er kommet frem i den offentlige debat, og i hvilket omfang der er taget hensyn hertil i indstillingen.
<i>Principbeslutning</i>	Den politisk ansvarlige projekterjer (vedkommende minister, amtsråd eller kommunalbestyrelse) bør sikre, at der hurtigst muligt efter forundersøgelsernes afslutning træffes principbeslutning om, hvorvidt projektet bør fremmes eller ej, herunder for så vidt angår statslige anlæg, om at der skal udarbejdes forslag til projekteringslov eller lignende beslutningsgrundlag, der præciserer og om muligt begrænser antallet af løsninger, således at ikke flere borgere end højst nødvendigt generes af projektplanerne.

Skitseprojektering

Fase	Skitseprojektering
<i>Borgerinddragelse</i>	I denne fase skal anlægsmyndigheden fortsat sørge for, at borgerne og interesseorganisationerne inddrages i processen. Det kan også i denne fase ske ved offentlige høringer, der giver mulighed for at komme med skriftlige kommentarer, eller ved borgermøder eller lign.

<i>Kommunikationsstrategi</i>	Anlægsmyndigheden må sikre konsistent opfølgning af kommunikationsstrategien og fortsat være opmærksom på, at anlægsmyndigheden på ethvert tidspunkt skal kunne dokumentere sin kommunikationsstrategi og de konkrete kommunikationsaktiviteter.
<i>Informationsmateriale</i>	Anlægsmyndigheden skal fortsat sørge for, at borgerne og interesseorganisationerne får nødvendig information med henblik på at vurdere, hvilken betydning – positiv eller negativ – projektet kan få for dem som almindelige borgere og brugere af den offentlige infrastruktur eller for de almene interesser, de varetager. Informationsmaterialet skal være overskueligt og forståeligt, så det giver borgere og interesseorganisationer et reelt grundlag for at deltage i debatten. I denne fase, hvor f.eks. placering og linieføring skal præciseres nærmere, bør materialet indeholde oplysninger, der giver mulighed for at vurdere alternative løsningers betydning for konkrete ejendomme.
<i>En kommunikationskanal</i>	Borgerne skelner ikke mellem forskellige offentlige instanser og har ikke forståelse for, at f.eks. én statslig myndighed ikke kan eller vil informere om et spørgsmål, fordi det er en anden statslig myndigheds eller kommunens "bord", uanset at det kan have relation til projektet. Anlægsmyndigheden skal derfor fortsat sikre, at projektet overfor borgerne håndteres gennem én kanal, nemlig anlægsmyndigheden, også selv om der indgår problemstillinger, der hører under andre myndigheder. Disse andre myndigheder skal dog naturligvis foretage lovpåliggende høringer og besvare konkrete henvendelse fra borgerne inden for deres områder.
<i>Opsøgende informationsvirksomhed</i>	Anlægsmyndigheden skal fortsat være opsøgende og f.eks. gennem avisannoncer invitere interessenter til at kunne modtage information. Ønsker om information skal imødekommes og kommunikation tilrettelægges bedst muligt til den enkelte målgruppe.
<i>Lokal repræsentation – ægte dialog</i>	Anlægsmyndigheden bør fortsat repræsenteres også på lokalt niveau, evt. ved oprettelse af et informationskontor. Kommunikation skal så vidt muligt baseres på direkte personlig kontakt og ægte dialog. Projektejerens repræsentanter skal repræsentere projektet fuldt og helt og forklare dets ideologi/grundtanker overfor borgerne.
<i>Hvad er til debat?</i>	Anlægsmyndigheden skal sikre, at det også i denne fase klargøres, hvad det er, der er til debat. Det må således gøres klart, · hvilke forudsætninger der ligger fast, og som det derfor ikke nytter at komme med indsigelser imod, · hvad der skal besluttes i den aktuelle fase, og som man derfor må fremsætte sine bemærkninger til nu, hvis der skal tages hensyn til dem, · hvad der evt. først skal besluttes i en senere fase, og som det derfor er for tidligt at diskutere. Herudover skal der informeres om den videre procedure, herunder tidsplanen for projektets videre forløb.
<i>Løbende rapportering</i>	Efter hver høringsrunde eller hvert møde bør anlægsmyndigheden udarbejde en rapport, som redegør for de ændringer, som er sket ud fra de fremkomne indlæg, samt en begrundelse i det omfang, de fremkomne ønsker ikke er imødekommet. Borgere og interesseorganisationer bør informeres om, at en sådan rapport vil blive udarbejdet. De, der er fremkommet med skriftlige indlæg, bør automatisk få rapporten tilsendt. Andre interesserede bør kunne få den tilsendt efter begæring, eller i det omfang anlægsmyndigheden i øvrigt er bekendt med deres interesse for sagen. Alle bør have mulighed for at komme på en mailingliste for fremtidig information om projektet.
<i>Løbende orientering</i>	Hvis beslutningsprocessen trækker ud, bør anlægsmyndigheden løbende orientere borgere og interesseorganisationer om status.
<i>Internet</i>	Anlægsmyndigheden kan eventuelt orientere løbende om status for projektet på en opdateret hjemmeside eller lignende via internettet.
<i>VVM-procedure</i>	Den VVM-lignende procedure, der gennemføres i forbindelse med udarbejdelse af forslag til anlægslove, giver såvel borgere som interesseorganisationer mulighed for at fremkomme med deres synspunkter. Den offentlige høring, der skal ske i forhold til borgere og interesseorganisationer, bør derfor ske i forbindelse med den VVM-lignende procedure. Ofte opfatter borgerne imidlertid denne som en procedure, der primært har sigte på natur- og miljøinteresser. Det er derfor vigtigt, at anlægsmyndigheden i forbindelse med høringen gør det klart for borgerne, at deres synspunkter, f.eks. om linieføringen i relation til deres ejendomme, skal frem i denne fase. Anlægsmyndigheden skal vurdere, om den høring, der blev gennemført i forbindelse med en eventuel forundersøgelse, kan anvendes som forberedelse til VVM-proceduren.
<i>Lovforslag eller andet endeligt beslutningsgrundlag</i>	Det beslutningsgrundlag, der udarbejdes som afslutning på den indledende projektering, skal af anlægsmyndigheden gøres tilgængeligt for borgere og interesseorganisationer, og borgerne skal have mulighed for at rekvirere materialet. Anlægsmyndigheden skal desuden sikre, at de synspunkter, som kommer frem i forbindelse med den offentlige høring – evt. VVM-proceduren - gøres tilgængelige for Folketinget eller andre politiske beslutningstagere sammen med en redegørelse for, i hvilket omfang der er taget hensyn til fremkomne synspunkter. Kun herved kan det sikres, at den politiske beslutningstager kan afveje eventuelle modstående hensyn mod hinanden. Anlægsmyndigheden skal påse, at alle væsentlige tilladelser efter anden lovgivning, der er af betydning for den fysiske placering af anlægget, f.eks. linieføringen, i det omfang det er muligt – og i det mindste som principgodkendelse – indhentes, før der fremsættes forslag til anlægslov.

Ekspropriationskommissionens almindelige prøvelse af projektet

Fase	Ekspropriationskommissionens almindelige prøvelse af projektet
<i>Prøvelsens indhold og omfang</i>	Ifølge ekspropriationslovens § 13, stk. 1, skal ekspropriationskommissionen foretage en almindelig prøvelse af projektet. Som led i denne prøvelse skal kommissionen ikke alene sikre sig, at Grundlovens betingelser for tvangsmæssig afståelse af ejendom (lovhjemmel og almenvællets krav) er opfyldt, samt at gældende processuelle regler er fulgt. Kommissionen skal også påse, at der foreligger de fornødne tilladelser mv. til projektets gennemførelse i henhold til anden lovgivning, f.eks. frednings-, miljø- og naturbeskyttelseslovgivningen. Endvidere skal kommissionen vurdere projektets hensigtsmæssighed ud fra en række forskellige hensyn, som ofte må afvejes mod hinanden. Dette gælder såvel hensynet til de direkte berørte ejere og andre interesseindehavere, som med hensyn til mere almene interesser, f.eks. generelle landbrugsinteresser, naturbeskyttelse, friluftsliv, generelle støjgener og trafikssikkerhed. Også det konkrete anlægs hensigtsmæssige udførelse og gennemførelse samt økonomi må tages i betragtning. Kommissionen kan på baggrund af denne vurdering bestemme, at ekspropriationen kun kan gennemføres, hvis projektet ændres på nærmere anførte punkter. Disse ændringer kan f.eks. vedrøre linieføringen samt afbrydelse, omlægning og etablering af vejforbindelser, af vandløb, af adgangsforsinkelser, af ledningsanlæg og lign., etablering af afløsningsforanstaltninger osv.
<i>Besigtigelse</i>	Den almindelige prøvelse foretages ved en besigtigelsesforretning. Ved større anlæg, herunder anlæg der indebærer behov for jordfordeling, vil der typisk blive afholdt 2 besigtigelser: En liniebesigtigelse, hvor linieføringen fastlægges, og en detailbesigtigelse, hvor anlæggets konsekvenser for den enkelte ejendom fastlægges. I den mellemliggende periode udarbejdes evt. jordfordelingsforslag.

Liniebesigtigelse

Fase	Liniebesigtigelse
	Liniebesigtigelsens forberedelse
<i>Skitseprojekt</i>	På grundlag af anlægsloven eller den beslutning, der i øvrigt danner grundlag for projektet, udarbejder anlægsmyndigheden et skitseprojekt, som fremsendes til det kompetente ministerium med henblik på ekspropriationstilladelse. Når denne er givet, sendes sagen via Trafikministeriet til Kommissarius med anmodning om forelæggelse af sagen for ekspropriationskommissionen.
<i>Information</i>	Forud for udførelse af opmålinger og andre forarbejder skal anlægsmyndigheden sikre, at de berørte borgere er ordentligt og direkte informeret om, hvad der sker, ligesom der under udførelse af arbejdet skal vises hensyn og respekt overfor ejere og brugere af de ejendomme, der berøres. Anlægsmyndigheden bør søge at etablere personlig kontakt og dialog med alle berørte og dermed søge at formindske utrygheden ved projektet. Anlægsmyndighedens folk skal være opmærksomme på, at det, der er rutine for dem, ofte vil blive oplevet af de berørte som et meget personligt og kraftigt indgreb. Umiddelbart efter anlægslovens vedtagelse bør anlægsmyndigheden invitere lodsejere, borgere og evt. interesseorganisationer samt presse til orienteringsmøder. Invitationen sendes med brev til lodsejere og deres naboer samt til pressen. Øvrige interesserede borgere og interesseorganisationer adviseres via annonce i pressen, medmindre de tidligere har anmodet om at få direkte henvendelse. I annoncen inviteres interessenterne til at kunne modtage information fremover. Med invitationen fremsendes oversigtskort i 1:10.000 udvisende anlægslovens linieføring og ejendomsforhold samt andet relevant materiale med oplysninger om projektet og dets stede, herunder: • Anlægslovens beslutninger • Projektforløbet • Den demokratiske adgang til at påvirke projektet i de kommende faser, og hvad denne adgang ikke giver muligheder for at påvirke. • Ekspropriationskommissionen contra anlægsmyndigheder • Formål med orienteringsmøderne • Navn, adresse, tlf.nr. el.lign. på anlægsmyndighedens kontaktpersoner. Hovedformålet med orienteringsmøderne er at aktivere og forberede interessenterne til den kommende liniebesigtigelse og at gøre det klart for interessenterne, hvad der kan gøres indsigelse mod nu og senere (detailbesigtigelse og ekspropriation) samt at gøre anlægsmyndigheden synlig for interessenterne. Ved orienteringsmøderne opfordres interessenterne til at søge oplysninger hos anlægsmyndigheden, hvis der stadig er uklare spørgsmål. Ligeledes skal interessenterne så tidligt som muligt opfordres til at optage en dialog med anlægsmyndigheden om linieføringen inden for de muligheder, som anlægsloven giver. Hvis der ikke opnås enighed, vil spørgsmålet/indsigelsen blive forelagt ekspropriationskommissionen ved liniebesigtigelse til afgørelse. Om muligt optages der referat af orienteringsmøderne. Hvis der er mødedeltagere, der ikke har modtaget materiale, og som fremover ønsker at blive orienteret, bedes disse notere deres navn og adresser på en rundsendt liste.

Besigtigelsesmateriale

Fase	Besigtigelsesmateriale
	Det til brug for liniebesigtigelsen udarbejdede materiale, som fremsendes til Kommissarius, bør omfatte: • En generel beskrivelse af projektet. • Fornødne oversigtsplaner med forslag til linieføring indenfor anlægslovens rammer. • I muligt omfang en oversigt over ejere og brugere og øvrige interesserede, som må antages at blive direkte eller indirekte berørt af anlægget. • De rapporter, som er udarbejdet på grundlag af høringsrunder og borgermøder i de foregående faser, herunder en kort beskrivelse af orienteringsmøderne med de indsigelser, der er indkommet, og som ikke er indarbejdet i det fremsendte materiale, samt udtalelser fra offentlig myndigheder og interesseorganisationer, der er indkommet til anlægsmyndigheden efter anlægslovens vedtagelse. Materialet fremsendes i fornødent antal, således at det kan udsendes til kommissionens medlemmer. Efter aftale med Kommissarius fremsendes endvidere de fornødne eksemplarer af det materiale, som bør sendes til berørte ejere og brugere og øvrige interesserede.
<i>Tidsplan mv.</i>	Anlægsmyndigheden aftaler med Kommissarius en foreløbig tidsplan for afviklingen af forretningen, herunder en køreplan for besigtigelsen i marken efter det offentlige møde. Køreplanen bør kunne rumme de ændringer, der er en følge af det ved det offentlige møde passerende.
<i>Plancher</i>	Ligeledes aftales en markering af linieføringen i marken med flag el.lign. Anlægsmyndigheden fremstiller til brug ved det offentlige møde en farvelagt "PR" oversigtsplan i 1:4.000 ud fra KMS-kortværk i 1:25.000. Oversigtsplanen bør udvise linieføringen, land- og byzoner, skove, søer, baner og andre linieanlæg samt topografi, der har betydning for valget af linieføringen. Planen udviser normalt ingen ejendomsforhold (kun større virksomheder eller bygninger vises). Indvarsling til liniebesigtigelse.
<i>Bekendtgørelse og direkte indvarsling</i>	I så god tid som muligt – og naturligvis ikke senere end loven foreskriver (4 uger) – offentliggør Kommissarius i et eller flere på egnen udkommende dagblade en bekendtgørelse om liniebesigtigelsen. Samtidig indbydes ejere og brugere og øvrige interesserede til at deltage. Sammen med indbydelsen fremsendes et eksemplar af det fornødne materiale, herunder en generel vejledning om ekspropriationsprocessen i sin helhed og en oversigt over kommissionens sammensætning. Kommissionens status som en instans, der er uafhængig af ministeriet og anlægsmyndigheden, bør fremhæves. Samtidig gøres det klart, • hvilke forudsætninger for linieføringen der er fastslået i anlægsloven, og som det derfor ikke nytter at komme med

indsigelser imod,

- hvad der skal besluttes ved liniebesigtigelsen, og som man derfor må fremsætte sine bemærkninger til nu, hvis der skal tages hensyn til dem,
- hvad der først skal besluttes i en senere fase, herunder jordfordeling, vejadgang og øvrige indgreb i den enkelte ejendom samt erstatningsspørgsmålet, og som det derfor er for tidligt at diskutere.

Indledende møde Liniebesigtigelsen starter med et indledende møde. Medmindre der er tale om et meget begrænset projekt (hvor liniebesigtigelsen ofte vil blive slået sammen med detailbesigtigelsen og evt. selve ekspropriationerne), bør mødet holdes inden dørene, idet der skal sikres de fornødne faciliteter, så både kommissionen og fremmødte interesserede kan følge gennemgangen. Mødet indledes med, at **Kommissarius** foretager en præsentation af kommissionen og forklarer kommissionens status og kompetence for de fremmødte. **Anlægsmyndigheden** præsenterer sig selv. Kommissionens medlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter bør bære navneskilte, gerne i forskellige farver, så de fremmødte kan skelne kommissionsmedlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter fra hinanden. Derefter følger en generel gennemgang af projektet, hvor **anlægsmyndigheden** redegør for projektgrundlaget og den foreslåede linieføring. Der skal derefter være mulighed for, at de fremmødte kan kommentere oplægget og stille spørgsmål. Fremsatte indvendinger og spørgsmål bør straks besvares af anlægsmyndigheden.

Mødet afsluttes med en kort redegørelse om det fremtidige arbejde, herunder evt. jordfordelingsforhandlingerne m.m., detailbesigtigelsen og ekspropriationerne samt anlægsarbejdet. Tidsplan herfor skal ligeledes omtales (tydeligt).

Under ekspropriationsomtalen bør **Kommissarius** nævne muligheden for i særlige tilfælde at få forlods overtaget hele ejendomme.

Besigtigelse i marken Efter den generelle gennemgang foretages besigtigelse i marken, om muligt ved en gennemgang af tracéen. Det kan evt. aftales, at særlige lokaliteter besigtiges, således at fremmødte har mulighed for at påpege særlige forhold i marken. Efter besigtigelsen

Beslutning, protokol og information Efter besigtigelsen i marken tager **kommissionen** endelig stilling til linieføringen og eventuelle andre forhold, der skal besluttes i denne fase. Der udarbejdes en protokol, som indeholder en nærmere beskrivelse af projektet, en gengivelse af de synspunkter, der er fremsat, samt en redegørelse for kommissionens beslutning, herunder for kommissionens stillingtagen til fremsatte indvendinger og kommentarer. Information om kommissionens beslutninger kan evt. gives af **Kommissarius** ved et på forhånd aftalt møde efter forretningen. Der bør sendes en udskrift af protokollen til de enkelte interesserede med henvisning til relevante afsnit. Samtidig gives information om, hvorledes den videre proces vil forløbe, om muligt med en nærmere tidsplan.

Detailbesigtigelse

Fase	Detailbesigtigelse
	Detailbesigtigelsens forberedelse
<i>Information</i>	Også i denne fase er det vigtigt, at anlægsmyndigheden sikrer, at de berørte borgere er ordentligt informeret om, hvad der sker, og at der under udførelse af arbejdet vises hensyn og respekt overfor ejere og brugere af de ejendomme, der berøres. Anlægsmyndighedens personlig kontakt og dialog med de berørte skal opretholdes. Ved den nærmere udførelse af projektet bør man lytte til de berørtes synspunkter samt søge at imødekomme individuelle ønsker og behov.
<i>Detailprojekt</i>	Efter liniebesigtigelsen bearbejder anlægsmyndigheden de evt. ændringsforslag, der fremkom ved liniebesigtigelsen, samtidig med at der gennemføres en foreløbig detailprojektering.
<i>ordfordeling</i>	Hvis der ikke allerede ved liniebesigtigelsen er taget stilling til, om der skulle forsøges gennemført et oplæg til jordfordeling, skal dette ske nu. Hvis der går mere end 6 måneder mellem liniebesigtigelsen og påbegyndelse af jordfordelingsforhandlingerne, udsender anlægsmyndigheden orienteringsbrev til lodsejerne, interessegrupper og presse. Som hovedregel skal der i landområder søges gennemført et oplæg til jordfordeling, mens det i byområder eller i bynære områder næppe vil være muligt på grund af jordpriser, forventningsværdi el.lign. at kunne få tilsagn fra lodsejerne om fordeling. I områder uden jordfordeling skal der tages stilling til, om og hvorledes evt. afskårne arealer kan afhændes. Inden jordfordelingsaktiviteterne starter, skal anlægsmyndigheden sikre sig - såvel projekt- og budgetmæssigt som politisk - at ekspropriationerne kan gennemføres senest på den ved jordfordelingstilbudene forudsatte skæringsdato. Det skal herved tages i betragtning, at der max. må gå 1 1/2 år fra tilbudsunderskrift til skæringsdato (perioden lodsejerne er bundet af sit tilbud). Normalt gennemføres jordfordelingsforhandlingerne i et samarbejde mellem anlægsmyndigheden og en jordfordelingskonsulent. I et vist omfang kan de lokale landbrugskonsulenter også deltage ad hoc. Kun i specielle spørgsmål inddrages Ekspropriationskommissionen og den ledende landinspektør inden detailbesigtigelsen.
<i>Ejendomsanalyse</i>	Som grundlag for jordfordelingen bør der foretages en analyse af de enkelte ejendomme, herunder om der evt. er ejendomme, som kan erhverves, og som mest hensigtsmæssigt kan nedlægges som selvstændige landbrug og anvendes som tillægsgjord for øvrige ejendomme, der indgår i fordelingen.
<i>Jordfordelingsmøder</i>	Jordfordelingsforhandlingerne starter normalt med indledende møder, hvor der til de enkelte møder inviteres skriftlig max. 30 lodsejere og deres naboer samt evt. landbokonsulenter. Ved møderne udleveres plan 1 (ejendomsplan i 1:10.000 udvisende det reviderede skitseprojekt), og der foretages en grundig gennemgang af projektet, ejendomsforhold og proceduren for jordfordelingen, detailbesigtigelsen og den senere ekspropriation. Anlægsmyndigheden søger ved møderne at få skabt en debat om jordfordelingsmuligheden og en kontakt mellem mødedeltagerne og anlægsmyndigheden samt jordfordelingskonsulenten. Ved møderne aftales en nærmere procedure og tidsplan for senere direkte møder mellem den enkelte lodsejer og anlægsmyndigheden/jordfordelingskonsulenten. Ved disse senere direkte møder bør der ud over jordfordelingsforhandlinger også ske en drøftelse af ejendommens adgangs- og afvandingsforhold m.m. Det skal tilstræbes, at den enkelte lodsejer skal have fuldstændig klarhed

om, hvad der skal ske med og ved hans ejendom. Der kan indgås aftale mellem anlægsmyndigheden og lodsejeren om forhold som kan relatere sig til ejendommen og det kommende anlægsarbejde. Dog bør økonomiske aftaler om arealerne kun indgås efter nærmere aftale med kommissionen og altid med forbehold af kommissionens godkendelse.

Resultatet fra jordfordelingsforhandlingen munder ud i et tilbud fra lodsejeren til ekspropriationskommissionen om afståelse eller modtagelse af et areal eller en ejendom.

Hvis der indgår en nøgleejendom eller et areal og ejeren af personlige årsager ønsker en hurtig afgørelse af sagen, bør dette forelægges kommissionen hurtigst muligt med henblik på en afklaring.

Såvel jordfordelingsaftalerne som de aftaler, anlægsmyndigheden indgår med lodsejerne, indarbejdes i detailbesigtigelsesmateriale.

I byområder eller i bynære områder, hvor jordfordeling ikke kan forventes gennemført, gennemfører **anlægsmyndigheden** samme dialog med lodsejerne som i landområder. Jordfordelingskonsulenten deltager kun her ad hoc efter nærmere aftale.

*Besigtigelsesmateriale
sendes til Kommissarius*

Når det endelige materiale til brug for detailbesigtigelsen foreligger, sender **anlægsmyndigheden** det til Kommissarius. Materialet bør omfatte:

- Forslag til tekniske bestemmelser.
- Fornødne oversigtsplaner, herunder planer i målestok 1:4000 med angivelse af ejendomsforhold.
- Oversigt over berørte ejere og brugere og øvrige interesserede, som må antages at blive berørt af anlægget.
- Evt. forslag til jordfordeling.
- Til brug for de direkte berørte bør udarbejdes et eksemplar af forslag til tekniske bestemmelser, hvori det er markeret, hvad der måtte være af særlig betydning for den enkelte, ligesom der bør medsendes planudsnit i målestok 1:4000 vedr. den enkelte ejendom.
- Fornødne oplysninger om planlægningsstatus (zonestatus mv.)
- Fredningsoplysninger.
- Oplysninger, tilladelser m.m., der siden liniebesigtigelsesforretningen er indkommet til anlægsmyndigheden, og som kan have betydning for ekspropriationskommissionen.
- Støjdbredelseskort.

Materialet fremsendes i fornødent antal, således at det kan udsendes til kommissionens medlemmer. Efter aftale med Kommissarius fremsendes endvidere de fornødne eksemplarer af det materiale, som bør sendes til berørte ejere og brugere og øvrige interesserede.

Indvarsling til detailbesigtigelsen

*Bekendtgørelse og
direkte indvarsling*

I så god tid som muligt – og naturligvis ikke senere end loven foreskriver (4 uger) – offentliggør **Kommissarius** i et eller flere på egnen udkommende dagblade en bekendtgørelse om detailbesigtigelsen. Samtidig indbydes ejere og brugere og øvrige interesserede til at deltage. Sammen med indbydelsen fremsendes et eksemplar af det fornødne materiale, herunder en generel vejledning om ekspropriationsprocessen i sin helhed og en oversigt over kommissionens sammensætning. Kommissionens status som en instans, der er uafhængig af ministeriet og anlægsmyndigheden, bør fremhæves. Samtidig gøres det klart,

- at linieføringen er fastslået ved liniebesigtigelsen, og at den derfor ikke er til debat, måske dog bortset fra mindre justeringer,
- hvad der skal besluttes ved detailbesigtigelsen, herunder evt. forslag til jordfordeling, og som man derfor må fremsætte sine bemærkninger til nu, hvis der skal tages hensyn til dem,
- hvad der først skal besluttes i en senere fase, herunder erstatningsspørgsmålet, og som det derfor er for tidligt at diskutere,
- at anlægsmyndigheden få dage før besigtigelsen vil afsætte anlæggets grænser med særlige markeringsflag eller lignende, samt at afgrænsningen vil blive påvist ved detailbesigtigelsen.

Detailbesigtigelsens gennemførelse

Indledende møde

Detailbesigtigelsen starter med et indledende møde. Medmindre der er tale om et meget begrænset projekt (hvor besigtigelsen eventuelt vil blive slået sammen med selve ekspropriationerne), bør mødet holdes inden døre, idet der skal sikres de fornødne faciliteter, så både kommissionen og fremmødte interesserede kan følge gennemgangen. Mødet indledes med, at **Kommissarius** foretager en præsentation af kommissionen, og forklarer kommissionens status og kompetence for de fremmødte. **Anlægsmyndigheden** præsenterer sig selv. Kommissionens medlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter bør bære navneskilte, gerne i forskellige farver, så de fremmødte kan skelne kommissionsmedlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter fra hinanden. Derefter følger en generel gennemgang af projektet, hvor **anlægsmyndigheden** redegør for projektgrundlaget og forslaget til tekniske bestemmelser. Der skal derefter være mulighed for de fremmødte til at kommentere oplægget og stille spørgsmål. Fremsatte indvendinger og spørgsmål bør straks besvares af anlægsmyndigheden.

Besigtigelse i marken

Efter den generelle gennemgang foretages besigtigelse i marken. I bekendtgørelsen og i indbydelsen anføres efter hvilken plan, udvalgte lokaliteter besigtiges med angivelse af omtrentlige tidspunkter. Det kan evt. aftales på det indledende møde, at særlige lokaliteter besigtiges, således at fremmødte har mulighed for at påpege særlige forhold i marken.

*Ejeren/brugeren i
centrum*

Under besigtigelsen på de enkelte ejendomme er det vigtigt, at ejeren/brugeren er i centrum, og at han føler sig overbevist om, at kommissionen forstår og interesserer sig for hans situation. Der skal vises hensyn og respekt overfor ejere og brugere af de ejendomme, der berøres. Kommissionens medlemmer bør være opmærksomme på, at det, der måske er rutine for dem, ofte vil blive oplevet af de berørte som et meget personligt og kraftigt indgreb.

Når anlægsmyndigheden orienterer kommissionen om projektet, bør det ske samlet, så alle kommissionsmedlemmer får den samme orientering. Også ejeren/brugeren bør have den samme orientering, så han får lejlighed til at kommentere disse.

Eventuelle mobiltelefoner bør være slukket under mødet med ejeren/brugeren.

Tidsplanen

Det er også vigtigt, at tidsplanen er fastlagt, så der er den fornødne tid til drøftelserne med den enkelte ejer/bruger. Under alle omstændigheder bør det undgås, at forhandlingerne med den enkelte ejer/bruger forceres under henvisning til, at man er bagud i tidsplanen.

Resumé

Inden drøftelserne med den enkelte ejer/bruger afsluttes, bør **Kommissarius** resumere, hvad der har været drøftet, og sikre, at der ikke noget, man har glemt.

*Beslutning, protokol og
information*

Efter besigtigelsen Efter besigtigelsen i marken tager **kommissionen** endelig stilling til projektet og de forhold, der skal besluttes i

denne fase, herunder et evt. jordfordelingsforslag. Der udarbejdes en protokol, som indeholder en nærmere beskrivelse af det vedtagne projekt, en gengivelse af de synspunkter, der er fremsat, samt en redegørelse for kommissionens beslutning, herunder for kommissionens stillingtagen til fremsatte indvendinger og kommentarer. Information om kommissionens beslutninger kan evt. gives af **Kommissarius** ved et på forhånd aftalt møde efter forretningen. Der bør sendes en udskrift af protokollen til de enkelte interesserede med henvisning til relevante afsnit. Samtidig gives - efter aftale med **anlægsmyndigheden** - information om, hvorledes den videre proces vil forløbe, om muligt med en nærmere tidsplan. **Kommissarius** fremsender herefter protokollen til Trafikministeriet med anmodning om ekspropriationsbemyndigelse på grundlag af det, der er besluttet ved besigtigelsen.

Ekspropriation

Fase

Ekspropriation

Ekspropriationsbemyndigelse

Hvis **Trafikministeriet** efter høring af anlægsmyndigheden beslutter at gennemføre projektet, meddeler ministeriet ekspropriationsbemyndigelse til **Kommissarius**.

Ekspropriationens forberedelse

Ekspropriationsmateriale

Samtidig med sagens behandling i ministeriet udarbejder **anlægsmyndigheden** ekspropriationsmaterialet, ligesom **anlægsmyndigheden** sammen med **den ledende landinspektør** fremskaffer øvrigt materiale, som skal bruges ved ekspropriationen.

Den ledende landinspektør er den upartiske rådgiver for ekspropriationskommissionen og taksationskommissionen og repræsenterer ikke anlægsmyndigheden.

Landinspektøren deltager i kommissionsmøderne i deres helhed, herunder kommissionernes interne forhandling, men har ikke stemmeret ved hverken fastlæggelse af ekspropriationsindgrebet eller udmålingen af erstatningen.

Det er vigtigt, at sagen er forberedt tilstrækkeligt, så kommissionen har det fornødne grundlag for erstatningsfastsættelsen. Kommissionens formand aftaler med den ledende landinspektør, hvilket materiale der skal tilvejebringes som grundlag herfor.

Ved ekspropriation af hele ejendomme, ved jordfordeling og ved større indgreb i øvrigt kan det være relevant at fremskaffe oplysninger om aktuelle handelspriser. Dette kan gøres ved en analyse af aktuelle handler af ejendomme af den pågældende type i området med oplysning af salgspriser fordelt på solgte ejendommers størrelse, alder, standard, produktionsform, beliggenhed mv.

Ved ekspropriation af et større antal ejendomme af samme kategori (typisk parcelhuse) vil det være hensigtsmæssigt, at der udarbejdes oversigter over standardiserede kvadratmeterpriser, baseret på ejendomstyper og -alder, således at disse kan danne et vejledende udgangspunkt for kommissionens erstatningsfastsættelse. Den ledende landinspektør fremskaffer ligeledes relevant planlægningsmateriale (zoneplaner o.lign.) og undersøger relevante tinglyste og utinglyste servitutter.

Oplysninger, som landinspektøren indhenter til brug ved erstatningsfastsættelsen, kan tillige rekvireres af berørte lodsejere.

Det udarbejdede materiale, som fremsendes af **anlægsmyndigheden** til **Kommissarius**, består af følgende:

- En eller flere arealfortegnelser med tilhørende planer, hvoraf de præcise indgreb overfor de enkelte ejere og brugere fremgår.
- Om fornødent – herunder ved totalekspropriation og ved alle større indgreb – en nærmere beskrivelse af den enkelte ejendom, bilagt ejendomsvurdering, evt. udskrift af vurderingsmyndighedernes grundlag for vurderingen, udskrift af BBR-registret, evt. vandkvalitetsanalyse, evt. forureningsrapport fra kommunen, tingbogsattest, indgåede lejemål og evt. forpagtningskontrakter samt andet materiale af betydning for erstatningsfastsættelsen, herunder oplysninger og statistik udarbejdet på grundlag af aktuelle ejendomshandler i området samt oplysning om plan- og zonestatus.
- Oversigt over berørte ejere og brugere.
- Til brug for de direkte berørte udarbejdes en ekstrakt af arealfortegnelsen vedrørende den enkelte ejendom eller det enkelte lejemål mv., ligesom der bør medsendes planudsnit i relevant målestok, 1:4000 evt. 1:1000 eller 1:500 vedrørende den enkelte ejendom samt af de foreliggende supplerende oplysninger om ejendommen/lejemålet.
- Evt. støjberegning for ejendomme nær anlægget.

Materialet fremsendes i fornødent antal, således at det kan udsendes til såvel kommissionens medlemmer som til berørte ejere og brugere.

Særlige sagkyndige

Af hensyn til evt. indkaldelse af særlig sagkyndig orienterer **anlægsmyndigheden** **Kommissarius**, hvis der på de berørte arealer er skov, råstoffer, dambrug, minkfarm, planteskole eller anden speciel anvendelse.

Kommissarius vurderer herefter, om der er behov for, at kommissionen tilkalder særlige sagkyndige til at give vejledende udtalelser, f.eks. sagkyndige vedrørende skovspørgsmål, råstoffer mv.

Transport

Transport til og fra ejendommen skal aftales nærmere mellem **Kommissarius** og **anlægsmyndigheden**. Ved tilrettelæggelsen og afviklingen af transporten bør understregningen af kommissionens uafhængighed af anlægsmyndigheden tages i betragtning.

Indvarsling til ekspropriationen

Bekendtgørelse og direkte indvarsling

I så god tid som muligt – og naturligvis ikke senere end loven foreskriver (4 uger) – offentliggør **Kommissarius** i et eller flere på egnen udkommende dagblade en bekendtgørelse om ekspropriationen. Samtidig indvarsles ejere og brugere til at møde med angivelse af tidspunktet for, hvornår kommissionen forventes at komme til den pågældende ejendom.

Sammen med indvarslingen fremsendes en ekstrakt af arealfortegnelsen med tilhørende kortudsnit vedrørende den enkelte ejer eller bruger samt en oversigt over kommissionens sammensætning. Kommissionens status som en instans, der er uafhængig af ministeriet og anlægsmyndigheden, bør fremhæves. Om fornødent gives en forklaring på, hvorledes det fremsendte materiale skal læses, samt oplysning om, hvad der skal ske ved forretningen, og hvorledes den vil forløbe. Det forklares, hvorledes

forhandlingerne om erstatningen vil foregå, og hvilke muligheder den berørte har, hvis der ikke umiddelbart kan opnås enighed.

Samtidig orienteres lodsejerne om, at de eksproprierede arealer afmærkes med flag i en farve og servitutarealer med flag i en anden farve få dage inden ekspropriationsdagen, og at en repræsentant fra anlægsmyndigheden efter nærmere aftale vil tage kontakt med lodsejeren for at gennemgå det fremsendte materiale, således at eventuelle spørgsmål kan afklares inden forretningen.

Ekspropriationens gennemførelse

Evt. indledende møde

Undtagelsesvist kan ekspropriationen indledes med et generelt møde, hvortil samtlige berørte indkaldes. Mindre sager, der ikke kræver besigtigelse af ejendommen, kan evt. forhandles og afgøres ved dette møde. I givet fald må **Kommissarius** sikre, at drøftelserne med den enkelte lodsejer sker afsondret fra øvrige mødedeltagere, så den enkelte og hans rådgiver kan tale åbent med kommissionen om de problemer, ekspropriationen forårsager på ejendommen.

Forhandlinger med den enkelte ejer/bruger

I øvrigt bør forhandlingerne med de enkelte ejere og brugere indledes på ejendommen efter en forud fastlagt og bekendtgjort tidsplan. Forhandlingerne bør betragtes som et lukket møde, hvortil udenforstående, f.eks. pressen, der ikke har en individuel interesse i ekspropriationsindgrebet, ikke har adgang. Hvis det ikke er sket ved et indledende møde, starter mødet med den enkelte ejer eller bruger med, at **Kommissarius** foretager en præsentation af kommissionen, og forklarer kommissionens status og kompetence. **Anlægsmyndigheden** præsenterer sig selv. Kommissionens medlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter bør bære navneskilte, gerne i forskellige farver, så de fremmødte kan skelne kommissionsmedlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter fra hinanden. **Kommissarius** bør også i øvrigt sikre, at der såvel ved ankomsten til ejendommen og under drøftelserne, er den fornødne distance mellem kommissionen og anlægsmyndigheden. Derefter følger en gennemgang af indgrebene på ejendommen. Indgrebene udpeges på planen og i marken. Ejeren/brugeren gives lejlighed til at kommentere dette og stille spørgsmål. Eventuelle detaljer i forbindelse med anlæggets udførelse søges afhandlet og om fornødent tilført protokollen. Hvis der træffes aftale eller beslutning om ændringer i projektet, anføres dette i protokollen.

Lodsejeren orienteres om, hvor længe han kan dyrke de eksproprierede arealer, og hvornår han kan forvente at dyrke evt. modtagne arealer. Ligeledes skal der om muligt orienteres om, hvornår anlægsarbejdet igangsættes, og de midlertidige arbejdsarealer skal tages i brug. Det er vigtigt at få noteret, hvad der aftales under forretningen, og hvad der har været drøftet, men ikke er truffet aftale om.

Kommissionen besigtiger ejendommen i fornødent omfang. Ved totalekspropriation gennemgås bygningerne. Hvis der er spørgsmål om erstatning for ejendomsindskrænkning gennemgås driftsbygningerne. Besigtigelsen og gennemgangen bør ske efter nøje samråd med ejeren og gerne sammen med denne, således at ejeren kan fortælle om og påpege overfor kommissionen de forhold, som han finder af betydning for erstatningsfastsættelsen. Besigtigelsen af de enkelte lokaliteter bør foretages af samtlige kommissionsmedlemmer, medmindre særlige forhold tilsiger andet, f.eks. smitterisiko i forbindelse med besigtigelse af staldbygninger.

Parternes synspunkter Erstatningsforslag

Kommissarius giver derefter parterne lejlighed til at fremkomme med deres synspunkter vedrørende erstatningsspørgsmålet. Det må afgøres i det enkelte tilfælde, om det er mest hensigtsmæssigt, at denne del af forretningen foregår på stedet, eller om der bør holdes et indendørs møde. Ved drøftelserne med ejer/bruger bør kun de, der er direkte involveret i erstatningsspørgsmålet, være til stede. Drøftelserne med den enkelte ejer/bruger munder ud i, at **kommissionen** fremkommer med et konkret erstatningsforslag. **Kommissarius** må i fornødent omfang redegøre for de overvejelser, der har ligget til grund for forslaget. Tidspunktet for ekspropriationsindgrebet præciseres. Hvis ejeren har kommentarer og evt. oplysninger, som ikke har været taget i betragtning, bør kommissionen være åben overfor en fornyet overvejelse af erstatningen. Hvis der herefter ikke er mulighed for opnåelse af et forlig på stedet, må ejeren/brugeren på ny informeres om mulighederne enten for at få et skriftligt erstatningsforslag med 14 dages betænkningstid, eller for at der udarbejdes en nærmere begrundet kendelse, som kan indbringes for taksationskommissionen. Det bør gøres klart overfor ejer/bruger – men på en måde, så det ikke opfattes som pression - at hverken anlægsmyndigheden eller taksationskommissionen i givet fald er bundet af ekspropriationskommissionens erstatningsfastsættelse, og at taksationskommissionen både kan forhøje og nedsætte erstatningen.

Protokol og information

Der udarbejdes en protokol, som indeholder en nærmere beskrivelse af det, der er aftalt eller fastsat ved ekspropriationen, herunder evt. om jordfordeling, samt evt. forlig om erstatningsspørgsmålet. Hvis forlig ikke opnås, anføres det, at skriftligt erstatningsforslag er udleveret eller bliver fremsendt, eller at der afsiges kendelse. **Kommissarius** opfordrer ejeren/brugeren til at underskrive protokollen. Dette er nødvendigt, hvis der indgås aftale om jordfordeling eller forlig om erstatning. I andre tilfælde er der ingen pligt for ejer/bruger til at underskrive. **Kommissarius** informerer ejeren/brugeren om, hvornår og hvorledes erstatningen kommer til udbetaling, herunder om fornødent om indhentelse af panthaversamtykke. Det kan evt. aftales, at erstatningen udbetales til ejerens bank på betingelse af, at denne ordner forholdet til panthaverne.

Ejeren/brugeren i centrum

Det er vigtigt, at ejeren/brugeren er i centrum under hele processen, og at han føler sig overbevist om, at kommissionen forstår og interesserer sig for hans situation. Der skal vises hensyn og respekt overfor ejere og brugere af de ejendomme, der berøres. Kommissionens medlemmer skal være opmærksomme på, at det, der måske er rutine for dem, ofte vil blive oplevet af de berørte som et meget personligt og kraftigt indgreb. Kommissionens indsats bør koncentrerer om dialogen med ejeren/brugeren. Det bør sikres, at ejeren/brugeren ikke får opfattelse af, at der fremkommer oplysninger eller synspunkter, som han ikke får lejlighed til at høre og kommentere. Eventuelle mobiltelefoner bør være slukket under mødet med ejeren/brugeren.

Tidsplanen

Det er også vigtigt, at tidsplanen er fastlagt, så der er den fornødne tid til drøftelserne med den enkelte ejer/bruger. Under alle omstændigheder bør det undgås, at forhandlingerne med den enkelte ejer/bruger forceres under henvisning til, at man er bagud i tidsplanen. Hvis der opstår uforudsete problemer, som nødvendiggør længere forhandlinger, bør der i stedet aftales et nyt møde med lodsejeren om erstatningsspørgsmålet.

Efter ekspropriationen

Protokolekstrakt

Efter forretningen fremsender **Kommissarius** ekstrakt af protokollen til den enkelte ejer/bruger. Hvis der under forhandlingerne er sket ændringer i projektet bør der om fornødent medsendes en skitse, hvorpå man kan se ændringerne i forhold til ekspropriationsplanen. Protokollen kan evt. fremsendes samtidig med erstatningens udbetaling eller samtidig med fremsendelse af skriftligt erstatningsforslag eller kendelse.

<i>Frist for indbringelse af sager for domstolene</i>	Hvis der er fremsat indsigelser overfor selve ekspropriationsindgrebet, må 6 måneders fristen for indbringelse af sager for domstolene om ekspropriationens lovlighed oplyses.
<i>Tinglysning</i>	Resultatet af ekspropriationsindgrebet tinglyses straks efter ekspropriationen i form af en foreløbig notering på den enkelte ejendoms blad i tingbogen.
<i>Vurdering</i>	Af hensyn til vurderingen af den fremtidige ejendom fremsendes redegørelse til vurderingsmyndigheden inden den 31. december det pågældende år med skattemæssig virkning fra og med det næstfølgende år. Disse meddelelser udarbejdes af den ledende landinspektør og fremsendes gennem kommissariatet til de respektive myndigheder.
<i>Udfærdigelse af kendelse</i>	Kommissarius bør udfærdige en eventuel kendelse vedrørende erstatningsspørgsmålet så hurtigt som muligt. Kendelsen skal udformes på en måde og i et sprog, så den er overskuelig og forståelig også for almindelige mennesker uden juridisk kandidateksamen. Der skal ske fornøden henvisning til de love og bestemmelser, der har ligget til grund for afgørelsen. Kommissionens afgørelse skal begrundes. Hovedhensyn og relevante faktiske omstændigheder skal være angivet, og kommissionens stilling til de af parterne påberåbte omstændigheder skal anføres. I erstatningsopgørelsen skal værdien af det afståede angives tillige med den værdiforringelse, der sker ved pålæggelse af rådighedsindskrænkninger. Også eventuelle andre erstatningsposter bør så vidt muligt specificeres, evt. med angivelse af et omtrentligt beløb eller hvilken vægt, kommissionen har tillagt de enkelte forhold. Eventuelle erstatningsbeløb for flytteomkostninger og for selv at indhente panthaversamtykke bør angives som særskilte poster. Det samme gælder godtgørelse for udgifter til sagkyndig bistand. Også afgørelse vedrørende godtgørelsen bør begrundes.
<i>Information</i>	Samtidig med fremsendelse af protokollen bør Kommissarius give information om, hvorledes den videre proces vil forløbe, om muligt med en nærmere tidsplan. Ved fremsendelse af en kendelse gives oplysning om fristen for anke til taksationskommissionen.

Taksation

Fase	Taksation
<i>Kvittering for anke</i>	Anmodning om sagens indbringelse for taksationskommissionen fremsendes til Kommissarius. Kommissarius bekræfter ankemeddelelsens modtagelse overfor klageren og orienterer samtidig klageren om sagens oversendelse til taksationskommissionen. Samtidig orienteres klageren om taksationskommissionens adresse og telefonnummer. Modparten orienteres samtidig om klagens modtagelse.
<i>Sagen sendes til taksationskommissionen</i>	Kommissarius videresender klagen til taksationskommissionen tillige med 6 eksemplarer af relevante protokoludskrifter samt af arealfortegnelser og ekspropriationsplaner. (Forudsat at kommissariatet er i besiddelse af det tilstrækkelige antal. Ellers henvises taksationskommissionens sekretariat til et rekvirere det fornødne antal hos anlægsmyndigheden). Endvidere fremsendes kopi af de dokumenter, som har været fremlagt for ekspropriationskommissionen.
<i>Taksationsmateriale</i>	Sagens forberedelse Den ledende landinspektør skal sikre, at alle oplysninger, der har foreligget ved ekspropriationen også er til stede ved taksationen. Desuden skal han gennemgå alt nyt materiale, der er blevet udarbejdet efter ekspropriationen som dokumentation for taksationskommissionen. De oplysninger og det materiale, der stilles til rådighed for taksationskommissionen, bør kunne rekvireres af berørte lodsejere. Den ledende landinspektør er den upartiske rådgiver for ekspropriationskommissionen og taksationskommissionen og repræsenterer ikke anlægsmyndigheden. Landinspektøren deltager i kommissionsmøderne i deres helhed, herunder kommissionernes interne forhandling, men har ikke stemmeret ved udmåling af erstatning. Anlægsmyndigheden må vurdere, om afsætning af anlægget i marken til taksationsforretningen er nødvendig, hvis anlægsarbejdet ikke er påbegyndt. Hvis der er tale om nærhedserstatning skal sikres, at det nødvendige materiale, f.eks. tværsnit, støjberægning, afsætning i marken, er til stede.

Sagens berømmelse

Fase	Sagens berømmelse
<i>Indvarsling</i>	Indvarsling til taksation Taksationskommissionens sekretariat bør sikre, at sagen berammes til behandling senest 6 måneder efter, at den er modtaget i taksationskommissionens sekretariat, medmindre andet aftales med parterne. I så god tid som muligt – og naturligvis ikke senere end loven foreskriver (4 uger) – indvarsler sekretariatet parterne til møde med taksationskommissionen med angivelse af tidspunktet for, hvornår kommissionen forventes at komme til den pågældende ejendom. Sammen med indvarslingen fremsendes en oversigt over kommissionens sammensætning. Kommissionens status som en instans, der er uafhængig af ministeriet og anlægsmyndigheden, bør fremhæves. Det bør også fremhæves, at kommissionen alene kan tage stilling til erstatningsspørgsmålet. Endvidere gives oplysning om, hvad der skal ske ved taksationen, og hvorledes den vil forløbe, herunder at der ikke – som ved ekspropriationen – bliver tale om en egentlig forhandling, men om en fremstilling af sagen fra begge parter side, som skal danne grundlag for taksationskommissionens afgørelse i form af en kendelse.
<i>Forhandling med ejer/bruger</i>	Taksationens gennemførelse Drøftelserne med de enkelte ejere og brugere bør indledes på ejendommen efter en forud fastlagt og bekendtgjort tidsplan. Mødet starter med, at formanden foretager en præsentation af kommissionen og forklarer kommissionens status og kompetence. Anlægsmyndigheden præsenterer sig selv. Kommissionens medlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter bør bære navneskilte, gerne i forskellige farver, så de fremmødte kan skelne kommissionsmedlemmer og anlægsmyndighedens repræsentanter fra hinanden. Derefter følger en gennemgang af indgrebene på ejendommen. Indgrebene udpeges på planen og i marken. Ejeren/brugeren gives lejlighed til at kommentere dette og stille spørgsmål.
<i>Besigtigelse</i>	Kommissionen besigtiger ejendommen i fornødent omfang. Ved totalekspropriation gennemgås bygningerne. Besigtigelsen og gennemgangen bør ske efter nøje samråd med ejeren og gerne sammen med denne, således at ejeren kan fortælle om og påpege overfor kommissionen de forhold, som han finder af betydning for erstatningsfastsættelsen.

<i>Parternes synspunkter</i>	Formanden giver derefter parterne lejlighed til at fremkomme med deres påstande og synspunkter vedrørende erstatningsspørgsmålet. Det må afgøres i det enkelte tilfælde, om det er mest hensigtsmæssigt, at denne del af forretningen foregår på stedet, eller om der bør holdes et indendørs møde.
<i>Information</i>	Inden parterne fratræder, informerer formanden om, at der herefter vil blive udfærdiget en kendelse, som vil blive tilsendt parterne. Det oplyses, hvornår kendelsen kan forventes at foreligge.
<i>Ejeren/brugeren i centrum</i>	Det er vigtigt, at ejeren/brugeren er i centrum under hele processen, og at han føler sig overbevist om, at kommissionen forstår og interesserer sig for hans situation. Kommissionens indsats bør derfor koncentreres om dialogen med ejeren/brugeren. Det bør sikres, at ejeren/brugeren ikke får opfattelse af, at der fremkommer oplysninger eller synspunkter, som han ikke får lejlighed til at høre og kommentere. Eventuelle mobiltelefoner bør være slukket under mødet med ejeren/brugeren.
<i>Tidsplanen</i>	Det er også vigtigt, at tidsplanen er fastlagt, så der er den fornødne tid til drøftelserne med den enkelte ejer/bruger. Under alle omstændigheder bør det undgås, at forhandlingerne med den enkelte ejer/bruger forceres under henvisning til, at man er bagud i tidsplanen. Hvis der opstår uforudsete problemer, som nødvendiggør længere forhandlinger, bør der i stedet aftales et nyt møde med lodsejeren om erstatningsspørgsmålet.
Efter taksationen	
<i>Udfærdigelse af kendelse</i>	Efter taksationen bør formanden sikre, at der udfærdiges en kendelse så hurtigt som muligt. Kendelsen skal udformes på en måde og i et sprog, så den er overskuelig og forståelig også for almindelige mennesker uden juridisk kandidateksamen. Der skal ske fornøden henvisning til de love og bestemmelser, der har ligget til grund for afgørelsen. Kommissionens afgørelse skal begrundes. Hovedhensyn og relevante faktiske omstændigheder skal være angivet, og kommissionens stilling til de af parterne påberåbte omstændigheder skal anføres. I erstatningsopgørelsen skal værdien af det afståede areal angives tillige med den værdiforringelse, der sker ved pålæggelse af rådighedsindskrænkninger. Også eventuelle andre erstatningsposter bør så vidt muligt specificeres, evt. med angivelse af et omtrentligt beløb eller hvilken vægt, kommissionen har tillagt de enkelte forhold. Eventuel godtgørelse af flytteomkostninger bør angives som en særskilt post. I det omfang taksationskommissionen kan tiltræde ekspropriationskommissionens begrundelse mv., kan der henvises hertil. Hvis ekspropriationskommissionen ikke har fastsat noget erstatningsbeløb for ejerens udgifter ved selv at indhente panthaversamtykke, og hvis taksationskommissionen forhøjer erstatningen i et sådant omfang, at dette eventuelt kan medføre krav om panthaversamtykke, bør følgende tilføjes i kendelsen: "Dersom Kommissarius i forbindelse med erstatningsudbetalingen stiller krav om, at lodsejeren selv indhenter panthaversamtykke, tillægges der desuden lodsejeren et beløb på x kr. for udgifterne herved".
<i>Information</i>	Når kendelsen er udfærdiget, fremsender sekretariatet udskrift af forhandlingsprotokollen til parterne indeholdende kendelsen. Den enkelte ejer/bruger informeres om, at afgørelsen ikke kan indbringes for anden administrativ myndighed, og at en evt. retssag om erstatningsspørgsmålet skal være anlagt ved den pågældende landsret inden 6 måneder efter, at kendelsen er afsendt. Ejer/bruger informeres endvidere om, at kendelsen også er sendt til Kommissarius, der forestår udbetalingen af erstatningen.

Erstatningens udbetaling mv.

Fase	Erstatningens udbetaling mv.
<i>Erstatningens udbetaling</i>	Når erstatningsspørgsmålet er fastlagt ved ekspropriationskommissionen eller taksationskommissionen, udbetaler Kommissarius erstatningen hurtigst muligt, med mindre der er fastsat særlige vilkår for udbetalingen. Forinden anmodes den ledende landinspektør om at foretage renteberegningen.
<i>Sikring af panthavere</i>	Hvis Kommissarius skønner, at ekspropriationsindgrebet ikke er til fare for pantesikkerheden, udbetales erstatningen direkte til ejer/bruger. I modsat fald skal forholdet til panthaverne afklares. Dette kan ske ved, at Kommissariatet indhenter panthavererklæringer. Det kan også være fastsat, at lodsejeren selv gør det, eller aftalt at erstatningen udbetales til lodsejerens bank på vilkår, at banken afhandler forholdet til panthaverne og evt. sikrer betaling af skatter og afgifter til afståelsestidspunktet.
<i>Forskud</i>	Hvis sagen er indbragt for taksationskommissionen, og ejer/bruger har behov for et forskud, f.eks. til udbetaling til ny bolig, bør Kommissarius imødekomme dette indenfor et rimeligt beløb. Forinden bør anlægsmyndigheden dog have lejlighed til at udtale sig herom. Også her må der indhentes fornødne panthavererklæringer. Udbetaling bør ske med forbehold om tilbagebetaling, hvis erstatningen nedsættes til et beløb, der er mindre end det udbetalte.
<i>Forbehold</i>	Når taksationskommissionens afgørelse foreligger, bør hele erstatningen udbetales, medmindre der er fastsat særlige vilkår for udbetalingen. Hvis der er mulighed for, at anlægsmyndigheden vil indbringe sagen for domstolene med påstand om nedsættelse af erstatningen, bør lodsejeren ved udbetalingen gøres opmærksom på, at domstolene kan nedsætte erstatningen, og at der i givet fald skal ske tilbagebetaling til anlægsmyndigheden.

Anlæg

Fase	Anlæg
<i>Information i forbindelse med at anlægget påbegyndes</i>	Når anlægsarbejderne starter, oprettes ofte tilsynskontorer ved anlægget. I givet fald bør anlægsmyndigheden umiddelbart for oprettelsen af kontorerne give lodsejerne skriftlig orientering herom, og hvem de skal/kan kontakte, hvis de har spørgsmål. Tilsynsingeniøren eller dennes repræsentant bør køre rundt og præsentere sig for lodsejerne. Lodsejerne bør også informeres om, hvilke entreprenører der er eller vil være på de pågældende strækninger, og at henvendelse altid skal ske til anlægsmyndighedens tilsynskontor, hvis der opstår problemer i forbindelse med anlægsarbejdet. Hvis tidsrummet mellem ekspropriationen og anlæggets start er mere end 1/2 år, orienterer anlægsmyndigheden lodsejerne om status på projektet og angiver kontaktpersoner samt opfordrer lodsejerne til at kontakte anlægsmyndigheden, hvis der er spørgsmål.

Matrikulær berigtigelse/aflevering til drift

Fase **Matrikulær berigtigelse/aflevering til drift**

Klarmelding

Når anlægsarbejderne er så vidt udført, at grænserne for dette kan fastlægges, afmærkes de nye skel af **anlægsmyndigheden**, evt. med bistand af en praktiserende landinspektør. Den foretagne afmærkning angives på planer (afmærkningsplaner), der tilsendes **den ledende landinspektør**, idet anlægget samtidig over for **Kommissarius** meldes klar til opmåling og matrikulær berigtigelse.

Opmåling og matrikulær berigtigelse

Opmålingen og den matrikulære berigtigelse sker ved **den ledende landinspektørs** foranstaltning, evt. med bistand af en lokal praktiserende landinspektør. I forbindelse med sagsudarbejdelsen påser han, om opmålingen giver anledning til efterregulering af de udbetalte erstatningsbeløb.

Ansøgning til Kort- og Matrikelstyrelsen om forandring af matriklens kort og dokumenter udfærdiges eller attesteres af **Kommissarius**.

Tingbogsmæssig berigtigelse

Når Kort- og Matrikelstyrelsens godkendelse foreligger, gennemgås materialet på ny af **den ledende landinspektør** og bilægges de fornødne servitutrids (der enten er udfærdiget af anlægsmyndigheden eller udfærdiget i forbindelse med den matrikulære opmåling). Såfremt der ikke ved ekspropriationen er taget stilling hertil, vurderer han – om fornødent efter aftale med de påtaleberettigede – hvilke servitutter på eksproprierede arealer, der uanset ekspropriationen skal opretholdes på arealerne.

Den tingbogsmæssige berigtigelse forestås af **Kommissarius** med bistand fra **den ledende landinspektør** i det omfang, **Kommissarius** fastsætter.

Efter sket tinglysning sender **Kommissarius** adkomstdokumenter, servitutfortegnelser mv. til anlægsmyndigheden eller andre adkomst- og påtaleberettigede.

Tidsforbruget til den matrikulære og tingbogsmæssige berigtigelse bør begrænses mest muligt.

Underretning til lodsejerne

Efter nærmere aftale mellem **Kommissarius** og anlægsmyndigheden sendes evt. meddelelse til lodsejerne om afslutningen af den matrikulære og tinglysningsmæssige berigtigelse.